

ภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก

The Wisdom and Inheritance of Thai Phuan Hand – Woven, Ban Mai, Nakhon Nayok

Areewan Hussadin

Rajamangala University of Technology Thanyaburi

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอภูมิปัญญาและการสืบทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนสะท้อนผ่านองค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้า ตั้งแต่เทคนิคการย้อมแบบมัดหมี่ เทคนิคการทอ ผ่านลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับความเชื่อชาวไทยพวนที่มีต่อการนับถือผีและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นสิริมงคล และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ปัญหาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ มี 4 ด้าน 1) ปัญหากลุ่มผู้ถ่ายทอด มีจำนวนน้อยและยังเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ 2) ปัญหาด้านเนื้อหาวัฒนธรรม การขาดความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า 3) ปัญหาช่องทางในการสืบทอด พบว่าช่องทางหลักการสืบทอดปัจจุบันมีเพียงกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีที่ถดถอยผ้าทอไทยพวน 4) ปัญหากลุ่มผู้สืบทอด ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ในขณะที่เด็กและเยาวชนไม่ค่อยให้ความสนใจ แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาแบ่งออกเป็น 3 แนวทาง 1) การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดให้มากขึ้น ทั้งกลุ่มผู้ใหญ่ และเยาวชน 2) การเพิ่มช่องทางในการสืบทอดผ่านหน่วยงานภาครัฐ และชุมชน ทั้งนี้ต้องมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบและบูรณาการกับทุกภาคส่วน 3) การสืบทอดด้านเนื้อหาภูมิปัญญา ด้วยการบรรจุเนื้อหาภูมิปัญญาอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อป้องกันการสูญหายไปพร้อมตัวผู้ถ่ายทอด

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา การสืบทอด ผ้าทอไทยพวน นครนายก

Abstract

This article aims to present the wisdom and inheritance of Thai Phuan's hand – woven, Ban Mai, Nakhon Nayok. Thai Phuan's hand – woven wisdom is reflected through the process of weaving, and dyeing with Weft Ikat technique. The unique design involves Thai Phuan's belief with regard to the spirit and the sanctity, propitiousness and faith in Buddhism.

The problem of passing on Thai Phuan Ban Mai has four main aspects. 1) There are few communicators and most of them are elderly. 2) The problem of cultural content and discontinuity of passing on the wisdom. 3) The problem with inheritance transfer; today, the main method is only from Thai Phuan's hand – woven handicraft women's group. 4) Most successors are elderly, while the younger generation are disinterested.

The way of wisdom inheritance is divided into three ways : 1) Forming the communicators and successors group both the elder and the younger. 2) Increasing the channels of inheritance through the government sector and community with systematic management and integration. 3) Inheritance of wisdom content by creating document to prevent it from extinction along with communicators.

Keywords : wisdom, inheritance, Thai Phuan hand – woven, Nakhon Nayok

บทนำ

วัฒนธรรมการทอผ้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับว่าเป็นวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มอันเกิดจากการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกัน ในขณะที่มีจุดร่วมทางวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากการมีประวัติศาสตร์ร่วมกันมาตั้งแต่ในอดีต แต่ก็มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่โดดเด่น อันสะท้อนถึงอัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างชัดเจนเช่นเดียวกัน ดังที่มีการกล่าวถึงวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวอาเซียนไว้ว่า

“ชาวอาเซียนต่างนิยมการใช้ผ้าทอจากฝ้ายและไหม รวมทั้งมีเทคนิคการทอ และเทคนิคการย้อม โดยการย้อมแบบมัดหมี่ในหมู่ชาวลาว ชาวไท ชาวกัมพูชา ที่ทำให้เกิดลวดลายอันสวยงามสลั้บซับซ้อน”

(Udon, P, & Srisamut, A., 2013, p. 146)

หากพิจารณาภูมิปัญญาการทอผ้าของกลุ่มชาติพันธุ์ไท จะพบว่าภูมิปัญญาที่ปรากฏในงานทอผ้าแบ่งออกเป็น 6 ด้านหลัก (Hongsuwan, P, 2015, pp. 9 - 14) คือ

- 1) การสร้างสรรค์ลวดลายบนผ้า
- 2) การขัดเกลากาทางสังคมผ่านกระบวนการทอผ้า
- 3) การบ่งบอกสถานภาพของผู้สวมใส่
- 4) วาระ โอกาสในการสวมใส่ผ้า
- 5) ความเชื่อ
- 6) องค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้า

1) การสร้างสรรค์ลวดลายบนผ้า

ลวดลายที่ปรากฏในผ้าทอมือของกลุ่มชาติพันธุ์ไท ได้แรงบันดาลใจมาจากสิ่งรอบตัวที่ได้พบเห็นมา ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติรอบตัว การดำเนินชีวิต ความเชื่อหรือศาสนา ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างมีจินตนาการสร้างสรรค์ลวดลายออกมาตามโลกทัศน์ของกลุ่มตน แบ่งออกเป็น

- 1.1) ลวดลายกลุ่มพันธุ์ไม้ เป็นลายพรรณไม้ที่บ่งบอกถึงความเป็นสิริมงคลแก่ผู้สวมใส่ลายดอกไม้พรรณไม้ต่างๆ เช่น ลายดอกหมาก ลายดอกมะพร้าว ลายดอกพิกุล
- 1.2) ลวดลายกลุ่มลายสัตว์ มีทั้งสัตว์ที่อยู่ในธรรมชาติจริง เช่น ช้าง ม้า นก ไก่ ผีเสื้อ กบ แมงมุม ปลา และสัตว์ที่อยู่ในจินตนาการ เช่น คชสีห์ นาค เงือก หงส์ มอม เป็นต้น
- 1.3) ลวดลายกลุ่มทรงเลขาคณิต เช่น เส้นตรง วงกลม สี่เหลี่ยม
- 1.4) ลวดลายผสม เช่น ลายชิดนาคอุ้ม
- 1.5) ลวดลายกลุ่มทางศาสนาและความเชื่อของกลุ่ม เช่น ไบโโพธิ์ ไบสิม

2) การขัดเกลากาทางสังคมผ่านกระบวนการทอผ้า

ในอดีตความเป็นชาย-หญิง ยังคงถูกผูกติดกับบทบาทหน้าที่ที่สังคมได้กำหนดไว้ตามสถานภาพ เช่น งานทำอาหาร งานบ้าน งานทอผ้าคืองานของผู้หญิง การเป็นหญิงตามวิถีจารีตประเพณี จะต้องมีความสมบัติตามที่สังคมคาดหวัง เช่นมีความสามารถในการเป็นแม่ศรีเรือน มีความสามารถในการทอผ้าที่มีความสวยงาม ดังนั้นพื้นที่ในการแสดงให้เห็นถึงการอบรมสั่งสอนบุตรสาวของแต่ละครอบครัว คือผ่านกระบวนการทอผ้า อันเป็นความภาคภูมิใจของหญิงสาวและครอบครัวฝ่ายหญิงสาวคือ วาระและโอกาสใน

การแสดงฝีมือในการทอผ้าขึ้นสำคัญ เช่น การทอผ้าสำหรับการสวมใส่ในประเพณีการแต่งงานของตน การทอผ้าเพื่อแสดงความเคารพแก่แม่ว่าที่สามีของตน รวมไปถึงการทอผ้าเป็นผืนตุงในพิธีทางศาสนาเพื่อนำตนและครอบครัวไปสู่ภพหน้าอย่างสุขสบาย

3) การบ่งบอกสถานภาพของผู้สวมใส่

ผ้าทอที่ใช้สวมใส่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงสถานภาพของผู้สวมใส่ได้ โดยดูจากชนิดของผ้าที่สวมใส่และลวดลายของผ้า เช่น ผ้าของชนชั้นสูง ผ้าของผู้หญิงที่ทำหน้าที่เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ผ้าที่ใช้สวมใส่ในพิธีกรรมก็จะมีลวดลายที่สลับซับซ้อน หรือหญิงสาวที่แต่งงานแล้ว ในบางสังคมก็จะมี การบ่งบอกสถานภาพผ่านผ้านุ่งที่ใช้สวมใส่เพื่อให้เห็นความแตกต่างชัดเจนขึ้น ดังนั้นผ้าทอที่ถูกสร้างขึ้นจึงเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์ที่บ่งบอกให้รู้ถึงสถานภาพของผู้ใช้ว่าเป็นมีสถานภาพในสังคมอย่างไร

4) วาระ โอกาสในการสวมใส่ผ้า

ผ้าแต่ละชนิดที่ถูกทอขึ้นมา ในอดีตจะมีการแบ่งแยกประเภทของผ้าที่จะถูกนำมาใช้ในวาระโอกาสต่างๆ เช่น งานมงคล งานอวมงคล ซึ่งลวดลายที่ปรากฏในผ้าทอแต่ละผืนก็จะถูกกำหนดในการใช้งานตามความเชื่อของกลุ่ม

5) ความเชื่อ

ความเชื่อที่ปรากฏในงานทอผ้าของกลุ่มคนไท มีทั้งความเชื่อที่เป็นความเชื่อร่วมของกลุ่มไท และความเชื่อเฉพาะกลุ่ม ซึ่งสะท้อนผ่านลวดลายที่ปรากฏในลวดลายผ้า ซึ่งความเชื่อที่ถูกถ่ายทอดผ่านลวดลายบนผ้านั้น เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับโลกทัศน์ของกลุ่มชน และสัมพันธ์กับระบบศาสนาและประเพณีกลุ่ม รวมทั้งความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังของลวดลายภายใต้การสวมใส่ เช่น ความเชื่อว่าการสวมใส่ผ้าลวดลายชนิดต่างกัน จะส่งผลต่อความเป็นสิริมงคลในการใช้ชีวิต หรือการป้องกันอันตรายจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นต้น

6) องค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้า

องค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้า เป็นภูมิปัญญาที่อยู่ในกระบวนการทอผ้าตั้งแต่กระบวนการเลือกวัตถุดิบ กระบวนการย้อมผ้าจากสีธรรมชาติ วิธีการทอผ้าเพื่อให้เกิดลวดลายต่างๆ ขั้นตอนการทอผ้า ซึ่งล้วนแต่เป็นองค์ความรู้ที่มีค่าของกลุ่มชน ในการเรียนรู้และสร้างสรรค์ความงดงามของผ้าแต่ละผืน

ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก

ชาวพวน เป็นหนึ่งในกลุ่มชาติพันธุ์ไท ที่มีภูมิปัญญาการทอผ้าอันทรงคุณค่าสืบทอดมาแต่อดีต ภายหลังจากการอพยพของชาวพวนที่ได้อพยพเข้ามาอาศัยอยู่ในประเทศต่างๆ การสืบทอด ภูมิปัญญาด้านต่างๆ ในวิถีชีวิตของคนกลุ่มนี้ก็ยังคงได้รับการสืบทอดมาอย่างต่อเนื่อง รวมถึงภูมิปัญญาด้านการทอผ้า

จังหวัดนครนายกเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีคนไทยเชื้อสายพวนอาศัยอยู่จำนวนมาก บรรพบุรุษของคนเหล่านี้ อพยพเข้ามาเมื่อครั้งสมเด็จพระยามหากษัตริย์ศึกยกทัพไปตีเวียงจันทน์ และกวาดต้อนผู้คนทั้ง

ชาวเวียงจันทน์และชาวพวนเชียงขวาง ซ้ำเหนือ เข้ามาตั้งภูมิลำเนาอยู่ตามหัวเมืองชั้นใน อาทิ ลพบุรี สระบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา เป็นต้น สันนิษฐานว่าชาวพวนที่อำเภอปากพลี นครนายก อพยพเข้ามาราว ปี พ.ศ. 2321- 2322 โดยหมู่บ้านที่มีชาวพวนอาศัยอยู่มาก เช่นบ้านท่าแดง บ้านฝั่งคลอง บ้านหนองแสง บ้านเกาะหวาย บ้านหนองหัวลิง (www.sac.or.th, 2015) แต่กลุ่มชาวไทยพวนตำบลท่าแดง บริเวณบ้าน ฝั่งคลอง บ้านใหม่ (วัดปทุมวงษาवास) เป็นบริเวณที่มีกลุ่มชาวพวนอาศัยอยู่เป็นกลุ่ม บริเวณนี้มีการจัดตั้ง พิพิธภัณฑสถานบ้านวัดฝั่งคลอง (ไทยพวน) เพื่อจัดแสดงวิถีชีวิตของชาวพวนในอดีต และบริเวณใกล้เคียงยังมี กลุ่มทอผ้าไทยพวน ที่รวมกลุ่มกันเพื่อฟื้นฟูงานศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวไทยพวน

ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าของชาวไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก พบว่า มีการขาดช่วงการ สืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าในช่วงระยะเวลาหนึ่ง เนื่องจากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่ ชาวพวนนิยมทอผ้าไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อวัตถุดิบหาได้ยากขึ้น ประกอบกับเสื้อผ้าสมัยใหม่หาซื้อได้ ง่ายขึ้นและมีราคาถูกกว่าและใช้เวลาผลิตน้อยกว่าเมื่อเทียบกับการทอผ้าใช้เอง จึงทำให้คนหันไปซื้อเสื้อผ้า จากตลาดมาใช้มากกว่า และด้วยอายุของคนทอที่เพิ่มมากขึ้น จึงทำให้ความนิยมในการทอผ้าลดน้อยลงจน กระทั่งไม่มีการทอผ้าไว้ใช้ในบ้านอีก ต่อมาคุณสุนันท์ จันนา (Junna, Interview, 2015) ได้ให้สัมภาษณ์ไว้ว่า หลังจากเกษียณอายุราชการ ก็มีความคิดที่อยากจะกลับมาสืบทอดการทอผ้าของชาวพวน เนื่องจากคุณแม่ ของคุณสุนันท์ จันนา ได้ทอผ้าอยู่แล้วประกอบกับในชุมชนก็ยังมีหลายบ้านที่มีกี่ทอผ้าอยู่ จึงเริ่มเรียนรู้เรื่อง การทอผ้าและกลายมาเป็นบุคคลสำคัญด้านการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของกลุ่มไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายกแห่งนี้ ภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก ในปัจจุบันที่ยังคง สืบต่อจากบรรพบุรุษผ่านงานทอผ้า มีดังนี้

1. ลวดลายผ้า

เมื่อพูดถึงผ้าทอไทยพวน คือหนึ่งในผ้าทอมือที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป เนื่องจากลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์แสดงถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยพวนที่สืบทอดมา ที่มาของความ คิดสร้างสรรค์ของลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของงานผ้าทอไทยพวน คือ ความเชื่อที่อยู่เบื้องหลังลวดลาย ของผ้า ที่เชื่อมโยงผูกพันอยู่กับความเชื่อและความศรัทธาในพุทธศาสนา คนพวนตั้งแต่อดีตขึ้นชื่อว่าเป็นอีก กลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความศรัทธาต่อพุทธศาสนาอย่างยิ่ง และความศรัทธาดังกล่าวได้ถูกนำมาเป็นส่วนหนึ่ง ของการสร้างสรรค์ลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของงานหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน ลายผ้าทอไทยพวนโบราณที่ สะท้อนถึงความคิด ความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่น

1.1) ลายพญานาคน้อย

ลายพญานาคน้อย เป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล โดยความเชื่อ ของคนลาวที่เชื่อว่าพญานาคเป็นผู้มีฤทธิ์เดช มีเงินทอง คนไทยพวนจึงมีความเชื่อว่าถ้าเรามีความเกี่ยวข้องกับพญานาค ก็จะทำให้มีพญานาคคอยคุ้มครอง มีความสุข ร่ำรวย คนพวนจึงคิดลายผ้านี้ขึ้นมา เมื่อใส่ เสื้อผ้าลายพญานาคแล้วก็จะทำให้ประสบความสำเร็จ

ตัวอย่างผ้าลายพญานาคน้อย

Photo by Hussadin, Arewan. (February 27, 2015)

1.2) ลายขอ

ขอ มาจากเรื่องเล่าของพญานาคที่ครั้งหนึ่งไม่สามารถบวชอยู่ได้ร่มศาสนาได้ จึงขอเป็นส่วนหนึ่งของศาสนา

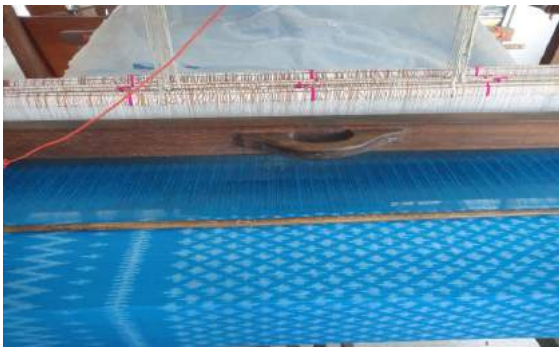

ตัวอย่างผ้าลายขอ

Photo by Hussadin, Arewan. (February 27, 2015)

1.3) ลายตุ้มตัน

ตุ้มตัน เป็นสิ่งที่ใช้ประกอบในงานมงคล หรือวันสำคัญ นิยมห้อยตุ้มตามบ้าน ซึ่งเมื่อก่อนชาวไทยพวนนิยมห้อยกันทุกบ้าน ลายตุ้มตันจึงเหมือนเป็นลายที่ใส่แล้วจะมีความเป็นสิริมงคล นำแต่สิ่งที่ดีงามเข้ามา

ตัวอย่างผ้าลายตุ้มตัน

Photo by Hussadin, Arewan. (February 27, 2015)

1.4) ลายโพธิ์ศรี

โพธิ์ศรี เป็นส่วนหนึ่งของพิธีทอดกฐิน ในการทอดกฐินชาวพวนจะมีโพธิ์ศรี มีมัดหีบเงิน ซึ่งถือเป็นของศักดิ์สิทธิ์ในพิธีทางศาสนา

ตัวอย่างผ้าลายโพธิ์ศรี

Photo by Hussadin, Areewan. (February 27, 2015)

จะเห็นว่าลวดลายในผ้ามีที่มาจากความเชื่อของคนไทยพวน ที่มีต่อการนับถือผี นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นสิริมงคลและความศรัทธาในพุทธศาสนาเป็นส่วนสำคัญ ทั้งนี้ลายผ้าโบราณสามารถประยุกต์ลวดลายได้ เช่น การผสมผสานลวดลาย เป็นลายตุ้มตันโพธิ์ศรี ลายขอพญานาคน้อย เป็นต้น

นอกเหนือจากลายผ้าโบราณที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันก็ได้มีการสร้างสรรค์ลวดลายใหม่ๆ ที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าทอไทยพวน คือ “ลายดอกสุพรรณนิการ์” ซึ่งคุณสุนันท์ จันนา เป็นผู้คิดค้นขึ้นมา ให้มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดนครนายก เพราะดอกสุพรรณนิการ์เป็นดอกไม้ประจำจังหวัดนครนายก จึงเท่ากับเป็นการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงและใช้ทักษะความรู้ด้านการทอผ้ามาพัฒนาให้เกิดตัวสินค้าที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนที่หลากหลายกลุ่มมากยิ่งขึ้น

ตัวอย่างผ้าลายดอกสุพรรณนิการ์

Photo by Hussadin, Areewan. (February 27, 2015)

2. องค์ความรู้ในกระบวนการทอผ้า

ความรู้ที่ปรากฏในกระบวนการทอผ้า เป็นภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษที่กลุ่มคนทอผ้ามีส่วนร่วมกัน ซึ่งเป็นความรู้จากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ การประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือในการทอผ้า

ความรู้ที่ปรากฏในกระบวนการทอผ้า มีดังนี้

2.1) การย้อม

ในอดีต วัตถุประสงค์ในกระบวนการทอผ้าจะเป็นวัตถุประสงค์ที่ได้มาจากธรรมชาติทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นฝ้ายที่นำมาทอผ้า สีที่ใช้ย้อมผ้าล้วนแต่ได้มาจากธรรมชาติ เช่น สีครามจากต้นคราม สีแดงได้จากครั่ง สีส้มได้จากดอกกระรณิการ์ เป็นต้น ในขณะที่องค์ความรู้ที่ปรากฏจากขั้นตอนการย้อม คือ การสร้างลวดลายจากการมัดตัวเส้นไหมก่อนจะนำไปย้อมสี เพื่อให้เกิดลวดลายก่อนที่จะนำไปทอ ที่เรียกว่า “มัดหมี่” ส่วนใดที่ไม่ต้องการให้สีที่ย้อมเข้าไปก็จะทำการ “โทม” หรือ “พันหมี่เอาไว้” เมื่อย้อมสีแล้วตากแดดแล้วก็จะนำมาปลดหมี่ที่โทมออก ก็จะได้ลวดลายตามสีที่ต้องการ ขั้นตอนของการปลดหมี่ที่โทมไว้ต้องอาศัยความชำนาญอย่างยิ่ง ไม่เช่นนั้นหมี่ก็จะเสียหายและใช้ไม่ได้ ซึ่งลายของผ้าทอไทยพวนที่ไม่ใช่การทอผ้าพื้นจะเกิดขึ้นจากการขึ้นลายและการมัดหมี่ให้เป็นลวดลายแล้วจึงนำไปทอทั้งสิ้น

การย้อมหมี่

Photo by Hussadin, Areewan. (February 27, 2015)

การโทมหมี่และการปลดหมี่

Photo by Hussadin, Areewan. (February 27, 2015)

2.2) การคั่นหมี่

การคั่นหมี่ เป็นขั้นตอนต่อมาหลังจากปลดหมี่เสร็จแล้วนำหมี่ที่ปลดแล้วเข้ากรง พอเราใส่กรงหมี่เสร็จ เรียงลำดับเสร็จ เราก็มากรอเข้าหลอด เข้าหลอดเสร็จก็นำมาทอ ลายของหมี่จะต่อกัน การคั่นหมี่นี้สำคัญมาก หากคั่นหมี่ไม่ถูกเส้น เวลากรอใส่หลอดลายของหมี่จะไม่เรียงลำดับของหลอดที่ถูกต่อง เวลามาไปทอผ้า

การนำไหมเข้ากรงและการคันไหม

Photo by Hussadin, Areewan. (February 27, 2015)

การกรอไหมเข้าหลอด

Photo by Hussadin, Areewan. (February 27, 2015)

2.3) การทอผ้า

ทักษะการทอผ้า เป็นทักษะที่สำคัญที่จะทำให้ผ้าออกมามีความสวยงาม ซึ่งงานทอผ้าเป็นงานที่นอกจากต้องใช้ความอดทนแล้ว สิ่งสำคัญในการทอผ้าอีกอย่างหนึ่งคือความสามารถในการทอและการออกแบบลวดลายที่ผู้ทอจะเป็นผู้สร้างสรรค์ขึ้นมาในระหว่างการทอผ้า การทอผ้าถึงแม้จะเป็นการทอลายพื้นธรรมดา ก็ต้องใช้ทักษะของผู้ทอเป็นสำคัญ ผ้าจะออกมาสวยหรือไม่ก็อยู่ที่ทักษะและประสบการณ์ของคนทอเป็นสำคัญ บางครั้งหากผู้ทอหนักมือในการดึงด้ายมากเกินไป ก็อาจทำให้ผ้าตึงเกินไป ทำให้ไม่สวย

การเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก

การเปลี่ยนแปลงของภูมิปัญญาส่วนใหญ่ เป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นสำคัญ ที่ทำให้การดำเนินชีวิตของคนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ทั้งวิถีชีวิต การประกอบอาชีพและค่านิยมที่เปลี่ยนไป ปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก สรุปได้ดังนี้

1. การเปลี่ยนแปลงทางของสภาพแวดล้อม ในอดีตคนในสังคมมีการพึ่งพาสิ่งแวดล้อมสูง การดำเนินชีวิตล้วนแต่ผูกพันกับสิ่งแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่ ทรัพยากรต่างๆ ล้วนแต่ได้มาจากสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนใหญ่ ทั้งอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ชาวไทยพวนที่บ้านใหม่ก็เช่นเดียวกัน ในอดีตคนส่วนใหญ่นิยมทอผ้าสำหรับการนำมาใช้ในครอบครัว ทั้งเครื่องแต่งกาย ข้าวของเครื่องใช้วัสดุต่างๆ ก็เป็นวัตถุดิบที่ได้จากชุมชน เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น ตัวผ้าที่ทอก็ใช้วัตถุดิบมาจากฝ้าย จากเปลือกสับปะรด สีที่ใช้ก็เป็นสีจากธรรมชาติ เช่น สีเหลืองจากแก่นขนุน สีนํ้าเงินก็ได้จากต้นคราม เป็นต้น (Junna, Interview, 2015) แต่เมื่อวันเวลาผ่านไป สภาพแวดล้อมที่ไม่อุดมสมบูรณ์เช่นเคย ภาวะทางสังคมเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตของคนที่เร่งรีบมากยิ่งขึ้น การพึ่งพาวัตถุดิบจากธรรมชาติจึงลดน้อยลง คนไม่สามารถรอคอยวัตถุดิบจากธรรมชาติได้เหมือนเมื่อก่อน จึงทำให้มีการปรับเปลี่ยนวัตถุดิบที่หาได้ง่ายมากขึ้น ราคาถูกขึ้น ทำให้ลดการใช้เวลาในการทอผ้าลง จึงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการเลือกวัตถุดิบ เช่น จากเดิมใช้ฝ้ายจากธรรมชาติมาเป็นวัตถุดิบหลักในการทอก็ปรับเปลี่ยนเป็นใช้ใยสังเคราะห์ หรือที่เรียกว่าไหมประดิษฐ์ที่ซื้อจากรองงานผลิตโดยตรง สีที่ใช้จากเดิมที่ใช้สีธรรมชาติ ก็เปลี่ยนมาใช้สีวิทยาศาสตร์ เพื่อความสะดวก การปรับเปลี่ยนวัตถุดิบที่สอดคล้อง

กับสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป ก็กลายเป็นจุดเด่นอย่างหนึ่งที่ทำให้ผ้าทอไทยพวนมีความน่าสนใจแตกต่างไปจากผ้าทอมือของที่อื่น คือ เรื่องของการใช้ไหมประดิษฐ์และสียวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้ผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่มีสีสันทันทีสดใสยิ่งขึ้น และลดปัญหาเรื่องสีตกของผ้า ซึ่งส่วนใหญ่ผ้าทอมือที่ใช้วัสดุจากธรรมชาติและสียธรรมชาติ จะพบปัญหาเรื่องสีตก และสีผ้าไม่สด กลุ่มทอผ้าไทยพวนบ้านใหม่ เห็นว่าคุณสมบัติของวัตถุดิบที่ใช้ในปัจจุบันถือเป็นเอกลักษณ์ที่สร้างการจดจำของผู้บริโภคผ้าทอมือไทยพวนบ้านใหม่

2. การเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตด้านการประกอบอาชีพของคนในชุมชนที่หลากหลายนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าเกิดการเปลี่ยนแปลง เพราะแต่เดิมชาวไทยพวนประกอบอาชีพเกษตรกรรมส่วนใหญ่ แต่ภายหลังชาวไทยพวนก็มีอาชีพที่หลากหลายขึ้น เช่น ค้าขาย รับราชการ การประกอบอาชีพที่เปลี่ยนไปจึงทำให้คนมีเวลาในการทอผ้าน้อยลง และค่านิยมเรื่องการใช้เสื้อผ้าจากการทอมือก็ไม่ค่อยได้รับความนิยมเหมือนในอดีต เนื่องจากความก้าวหน้าของการผลิตแบบอุตสาหกรรม เสื้อผ้ามีราคาถูกกว่าและไม่ต้องเสียเวลาทอผ้าไว้ใช้เอง จึงทำให้ค่านิยมเรื่องการทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือนค่อยๆ หายไป และกลายเป็นปัญหาเรื่องการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนในเวลาต่อมา

การสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก

ปัญหาสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นในปัจจุบันคือ ปัญหาเรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมด้านกลุ่มผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมที่กำลังจะหายไป ปัญหาด้านตัววัฒนธรรมที่จะสืบทอดไม่สมบูรณ์ ช่องทางในการสืบทอดมีจำกัด และปัญหาการขาดกลุ่มผู้สืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก เป็นหนึ่งในวัฒนธรรมท้องถิ่นที่กำลังประสบปัญหาดังกล่าวเช่นกัน แต่ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่นี้ อาจมีจุดอ่อนเรื่องความต่อเนื่องไปบ้าง เนื่องจากภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนที่มีการสืบทอดกันมานั้นได้มีการหยุดชะงักไปในช่วงหนึ่ง เนื่องจากสภาพทางสังคมที่คนออกไปทำงานที่อื่น ประกอบกับการที่คนในชุมชนก็ไม่ได้มีการทอผ้าไว้ใช้เหมือนในอดีต จึงทำให้การสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอดังกล่าวมีการขาดช่วงไป ภายหลังจึงเริ่มมีการรื้อฟื้นการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอใหม่อีกครั้ง ในปี 2545 โดยผู้ว่าราชการจังหวัดนครนายกมาสนับสนุนเรื่องการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมในเรื่องทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวนที่มาตั้งอยู่ที่วัดปทุมวงษาวาส (บ้านใหม่) จึงเป็นจุดเริ่มต้นการฟื้นฟูกลุ่มทอผ้าของไทยพวนขึ้นมาอีกครั้ง (Junna, Interview, 2015) ในการวิเคราะห์ถึงสภาพปัญหาของกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก ว่ามีความเข้มแข็ง หรือมีปัญหาตรงจุดไหน ผู้เขียนได้ใช้แนวคิดการวิเคราะห์องค์ประกอบของการสื่อสาร S – M – C – R (Kaewthep, 2006, p. 154) ซึ่งเป็นแบบจำลองด้านการสื่อสารที่นำมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องการสืบทอดวัฒนธรรมจากแนวคิดทางนิเทศศาสตร์เนื่องจากเห็นว่าองค์ประกอบของการสื่อสารเป็นหัวใจสำคัญต่อการสืบทอดวัฒนธรรมที่สมบูรณ์ ซึ่งการวิเคราะห์ S – M – C – R ประกอบไปด้วย S (Sender) ผู้ถ่ายทอด M (Message) เนื้อหาของวัฒนธรรม C (Channel) ช่องทาง/พื้นที่ในการถ่ายทอด R (Receiver) ผู้สืบทอด ซึ่งจะทำให้เรามองเห็นจุดแข็งจุดอ่อน ของปัญหาด้านวัฒนธรรม เพื่อแก้ไขหรือเสริมความเข้มแข็งได้ตรงจุดมากขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก มีจุดอ่อนที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้า ดังนี้

สภาพปัญหาเรื่องการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก

1. ปัญหากลุ่มผู้ถ่ายทอด (Sender)

ความเป็นมาของกลุ่มผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่กลุ่มปัจจุบันนี้เป็นกลุ่มที่ถูกฝึกขึ้นมา ไม่ใช่กลุ่มที่ได้รับการถ่ายทอดเรื่องการทอผ้าที่มีทักษะ ประสบการณ์การทอผ้าเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันมาตั้งแต่อดีต ดังนั้นทักษะต่างๆ รวมถึงภูมิปัญญาในการทอผ้าจึงอาจไม่ใช่การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง แต่คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มผู้สูงอายุอาศัยประสบการณ์ร่วมกับบรรพบุรุษมาแต่อดีต ซึ่งถึงแม้จะไม่ได้ฝึกทักษะการทอผ้ามาโดยตรง แต่ด้วยใจรักก็ทำให้กลุ่มนี้พยายามฝึกฝนตนเอง การอาศัยประสบการณ์และทักษะส่วนตัวพัฒนาหลายทั้งลวดลายแบบดั้งเดิม และลวดลายใหม่จากความคิดสร้างสรรค์ของผู้ทอลงไป จนกลายมาเป็นกลุ่มผู้สืบทอดในปัจจุบัน การถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าให้กับกลุ่มไทยพวนบ้านใหม่ ได้ใช้ครูภูมิปัญญาไทยพวน จากกลุ่มไทยพวนบ้านหมี จังหวัดลพบุรี มาถ่ายทอดความรู้ เทคนิค วิธีการลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มไทยพวน (Junna, Interview, 2015) ซึ่งเป็นอัตลักษณ์การทอผ้าร่วมกันของชาวไทยพวน ปัญหาต่อมาของกลุ่มผู้ถ่ายทอดคือส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่สำคัญในกลุ่มผู้ถ่ายทอดผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ที่เป็นผู้มีความชำนาญมากที่สุดจะมีอยู่เพียงสองท่านซึ่งเป็นสามีภรรยากันในขณะที่คนอื่นๆ ในกลุ่ม ทักษะการทอผ้ายังไม่เชี่ยวชาญมากนัก (Sangmanee, interview, 2015) ดังนั้นปัญหาเรื่องการสูญหายของกลุ่มผู้ถ่ายทอดจึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องตระหนักถึงการเตรียมการวางแผนสร้างกลุ่มผู้รับการสืบทอดวัฒนธรรมไว้

2. ปัญหาด้านเนื้อหาวัฒนธรรม (Message)

ปัญหานี้สำหรับกลุ่มทอผ้าไทยพวนบ้านใหม่ คือการขาดช่วงของการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวน ทำให้ภูมิปัญญาต่างๆ อาจมีความแตกต่างไปจากของดั้งเดิมในอดีต แต่ถึงอย่างนั้นก็ตามกลุ่มทอผ้าไทยพวนก็พยายามรักษาไว้ซึ่งความเป็นดั้งเดิมของงานทอผ้า ทั้งลวดลายแบบโบราณ วิธีการทอมือ วิธีการมัดย้อม เพื่อเป็นการรักษาวัฒนธรรมภูมิปัญญาของตนแก่ลูกหลานต่อไป

3. ปัญหาเรื่องช่องทางในการสืบทอด (Channel)

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าปัญหาเรื่องความต่อเนื่องด้านการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่เกิดขึ้นเนื่องจากแต่ละบ้านไม่ได้มีการทอผ้าไว้ใช้เองในครอบครัวแล้ว จึงทำให้ช่องทางการถ่ายทอดจากเดิมที่เริ่มต้นจากที่บ้านนั้นต้องหยุดชะงักไป ต่อมาจึงได้รับการรื้อฟื้นจากคนในชุมชนใหม่อีกครั้งในปัจจุบันผ่านช่องทางการตั้งกลุ่มทอผ้ากลุ่มสตรีหัตถกรรมผ้าทอไทยพวน ที่วัดบพูนวงชาวาส (บ้านใหม่) ซึ่งได้ตั้งขึ้นตั้งแต่ปี 2545 เป็นกลุ่มที่รวมไว้ซึ่งผู้สนใจในการทอผ้ามารวมกลุ่มกันเพื่อทอผ้าสำหรับการขายและไว้สำหรับใช้เอง ด้านการใช้พื้นที่วัด เป็นช่องทางในการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวน ก็ถือเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งเพราะการไม่มีพื้นที่เป็นสัดส่วนที่ถาวร เวลาที่วัดมีงานบุญทำให้กลุ่มอาจไม่สามารถมาทอผ้าหรือรับกลุ่มที่สนใจมาดูงานได้ แต่ปัจจุบันจากเดิมที่กลุ่มใช้พื้นที่ได้ถูกใช้เป็นพื้นที่ทอผ้า เจ้าอาวาสวัดก็ได้ให้ย้ายมาอยู่ในอีกที่หนึ่งซึ่งเป็นการถาวรในการทำงานมากขึ้น แต่ก็มีข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ที่อาจจะดูคับแคบกว่าพื้นที่เดิม และความพยายามเข้ามาช่วยเหลือเรื่องช่องทางการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าของกลุ่มผ้าทอไทยพวนของหน่วยงานราชการ เริ่มต้นจากทางศูนย์ กศน.ปากพลี ภายใต้งานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ได้จัดงบประมาณสำหรับจัดอบรมหลักสูตรการทอผ้า เช่น หลักสูตรการมัดย้อมให้กับกลุ่มเด็กและผู้สนใจ การทอผ้าลายต่างๆของไทยพวน แต่ปัญหาที่พบในกลุ่มเด็กคือ บางทักษะเรื่อง

การทอผ้ายากเกินไปและต้องใช้เวลานาน จึงทำให้เด็กไม่ให้ความสนใจเท่าที่ควร สำหรับปัญหาของกลุ่มผู้ใหญ่จะพบปัญหาเรื่องของเวลาที่จะสามารถสร้างกลุ่มสำหรับการจัดฝึกอบรม เพราะคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ทำงานในโรงงานเป็นหลัก จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ทำให้ไม่สามารถจัดกลุ่มเปิดอบรมเพื่อฝึกอาชีพให้คนในชุมชนได้ เพราะจำนวนคนไม่มากพอ

4. ปัญหากลุ่มผู้สืบทอด (Receiver)

ปัญหาในกลุ่มผู้สืบทอด ในปัจจุบันจะพบว่า เป็นปัญหาสำคัญของงานด้านวัฒนธรรม เพราะปัญหาสำคัญในปัจจุบันคือการขาดกลุ่มผู้สืบทอดในวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมของเด็กรุ่นใหม่ที่หลงใหลกับวัฒนธรรมที่ฉาบฉวยมากกว่าวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของตน สำหรับปัญหาในกลุ่มผู้สืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก สรุปได้ดังนี้

1. กลุ่มผู้สืบทอดเป็นกลุ่มผู้สูงอายุเป็นส่วนมาก จำนวนของผู้สืบทอดในปัจจุบันที่สนใจเรื่องการทอผ้าและเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มมีน้อย ตั้งแต่เริ่มแรกของการตั้งกลุ่มสตรีทอผ้าวัดปทุมวงษาवास (บ้านใหม่) เกิดขึ้น มีกลุ่มที่เข้าร่วมเรียนรู้การทอผ้าไทยพวนที่ทางหน่วยงานราชการมาฝึกอบรมให้ 20 คน ซึ่งกลุ่มนั้นนับว่าเป็นกลุ่มผู้สืบทอดกลุ่มแรกในช่วงที่เป็นช่วงรอยต่อของการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนที่นครนายก อีกทั้งในจำนวน 20 คนนี้ ล้วนแต่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุทั้งสิ้น ปัญหาของกลุ่มผู้สืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนที่ตามมาคือ ประสิทธิภาพในการเป็นผู้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจะไม่ดีเท่ากับกลุ่มเยาวชนหรือเด็ก เพราะด้วยสภาพร่างกายที่ไม่พร้อมกับการฝึกฝนและเรียนรู้ก็อาจส่งผลให้การสืบทอดวัฒนธรรมเป็นไปได้ช้า อีกทั้งเรื่องอายุของกลุ่มผู้สืบทอดวัฒนธรรมกลุ่มนี้อาจเรียกได้ว่า มีช่วงอายุที่สั้น จึงทำให้ในช่วงระยะเวลาอีกไม่นานจำเป็นต้องสร้างกลุ่มผู้สืบทอดกลุ่มใหม่มารับช่วงต่อไป

2. การขาดกลุ่มผู้สืบทอดในกลุ่มเด็กและเยาวชน อุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งของการสืบทอดภูมิปัญญาของงานทอผ้า คือ เป็นงานที่ต้องผ่านการเรียนรู้ การฝึกฝน รวมทั้งต้องมีความรัก ความตั้งใจถึงจะประสบความสำเร็จ ซึ่งลักษณะของงานค่อนข้างตรงข้ามกับธรรมชาติของเด็กและเยาวชนที่ต้องการหาประสบการณ์แปลกๆ ใหม่ๆ โดยเฉพาะในสังคมโลกาภิวัตน์ ที่ความรู้ต่างๆ สามารถหาได้จากนอกห้องเรียนเสมอ การทอผ้าเป็นกิจกรรมที่ออกแบบให้อยู่ในความสนใจของกลุ่มเด็กและเยาวชนได้ยาก เพราะเป็นงานฝีมือที่ต้องใช้การฝึกฝน ต้องใช้สมาธิ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมก็จำเป็นต้องสร้างในกลุ่มเด็กและเยาวชนให้มีสำนึกในการมองเห็นคุณค่าและตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะเป็นสมบัติของชุมชน การสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนผ่านการสร้างกลุ่มผู้สืบทอดกลุ่มใหม่ๆ โดยเฉพาะในกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่จะเป็นหลักประกันของการคงอยู่ของวัฒนธรรมนั้น ยิ่งถือว่าไม่ประสบความสำเร็จ เพราะกลุ่มเด็กและเยาวชนยังไม่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสืบทอดวัฒนธรรมผ้าทอไทยพวน ไม่ว่าจะเด็กไทยพวนเอง หรือแม้แต่เด็กนอกกลุ่มไทยพวนก็ตาม

แนวทางการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก

จากสภาพปัญหาด้านการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายกที่พบ สามารถนำมาสร้างแนวทางในการอนุรักษ์และการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ คือ

1. การสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอด (Sender, Receiver)

การเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก เพื่อการคงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนไทยพวน ได้รับความร่วมมือจากหลายส่วนงาน ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงาน ภาครัฐ หน่วยงานท้องถิ่น ชุมชน และที่สำคัญเจ้าของวัฒนธรรมเอง จึงทำให้การอนุรักษ์และสืบทอด ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ มีการตื่นตัวอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น เช่น การจัดกิจกรรมเพิ่มพูน ความรู้ในเรื่องการทอผ้า หรือตามความต้องการของกลุ่มชุมชน การพาไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนความ รู้กับกลุ่มทอผ้าไทยพวนจังหวัดอื่น การนำเด็กในชุมชนมาเรียนรู้วิถีภูมิปัญญาท้องถิ่น ภายใต้หลักสูตร ท้องถิ่น เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของภูมิปัญญาการทอผ้าแก่กลุ่มที่สนใจ เพื่อหวังเป็นกลุ่มที่จะ มารับหน้าที่ในการเป็นผู้สืบทอด และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนต่อไปในอนาคต แต่ก็ยังพบว่า กระบวนการต่างๆ ที่ตั้งใจในการสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังไม่ค่อย มีความต่อเนื่อง และยังขาดกระบวนการที่เชื่อมโยงกัน จึงทำให้ยังไม่เกิดกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอด ที่ยั่งยืน หน่วยงานต่างๆ ควรจะต้องมีการวางแผนการสร้างกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดระยะยาว โดยการวางแผนร่วมกันกับชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมโดยตรง เพื่อให้เกิดการปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม รวมไปถึง การสนับสนุนผลผลิตทางวัฒนธรรมระยะยาว เพื่อให้กลุ่มคนที่เข้ามาสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าเห็น เป้าหมายและคุณค่าทั้งในด้านคุณค่าทางวัฒนธรรมที่จะเกิดขึ้น และเป้าหมายของอาชีพที่มั่นคงในอนาคต เพราะการมีเป้าหมายในชีวิตไปพร้อมๆ กับเป้าหมายการอนุรักษ์วัฒนธรรมของตนเอง จึงจะเป็นความยั่งยืน ที่เดินหน้าไปพร้อมๆ กันได้

2. การสืบทอดด้านเนื้อหาภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวน (Message)

จุดอ่อนของปัญหาด้านตัวเนื้อหาวัฒนธรรมคือการที่เนื้อหาวัฒนธรรมท้องถิ่นมักจะเป็นลักษณะของ การถ่ายทอดแบบมุขปาฐะ ที่ไม่ได้มีการบันทึกไว้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งมักจะสูญหายไปพร้อมกับ ผู้ถ่ายทอด แนวทางที่จะรักษาไว้ซึ่งเนื้อหาวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาของผ้าทอไทยพวนได้ ต้องอาศัยความ ร่วมมือจากหน่วยงานราชการ และหน่วยงานท้องถิ่นเป็นสำคัญ เช่น การบรรจุเนื้อหาวัฒนธรรมท้องถิ่น ในหลักสูตรท้องถิ่น การจัดทำคู่มือการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสามารถให้บุคคลที่สนใจได้นำไปศึกษา ได้ เป็นต้น ในขณะที่ปัจจุบันการสูญหายของเนื้อหาภูมิปัญญาการทอผ้าของชาวไทยพวนยังไม่ถึงขั้นวิกฤติ เพราะยังคงมีกลุ่มคนที่ยังอนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าวไว้ จึงจำเป็นต้องรีบดำเนินการเพื่อไม่ให้ภูมิปัญญา ดังกล่าวนั้นสูญหายไป

3. การเพิ่มช่องทางในการอนุรักษ์และสืบทอด (Channel)

เมื่อพูดถึงหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนสนับสนุนเรื่องการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวน บ้านใหม่ ก็คือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครนายก พัฒนาสังคมและความมั่นคงมนุษย์ (พม.) สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย และบวร (บ้าน วัด และโรงเรียน) ทุกหน่วยงานล้วนแต่ มีส่วนสนับสนุนให้เกิดช่องทางการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ทั้งสิ้น

3.1) หน่วยงานภาครัฐ หลายหน่วยงานมีความพยายามสนับสนุนการอนุรักษ์และสืบทอด ผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ทั้งด้านการสนับสนุนด้านกิจกรรม งบประมาณ รวมถึงเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการ ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนที่เป็นเอกลักษณ์ชุมชนไทยพวนปากพลี ซึ่งหน่วยงาน ภาครัฐพยายามสนับสนุนและสนับสนุนด้วยการการนำผลิตภัณฑ์ผ้าทอไปจัดแสดงตามงานแสดงสินค้า ชุมชน การแนะนำในภาพรวมของการท่องเที่ยว รวมไปถึงการอุดหนุนผ้าทอของกลุ่มในการนำผ้าลาย

ดอกสุพรรณิการ์ไปตัดเป็นชุดยูนิฟอร์มของสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด การให้นักเรียนในโรงเรียนประจำ ตำบลใส่ผ้าทอไทยพวนทุกวันศุกร์ ซึ่งช่วยกระตุ้นให้เกิดการผลิต และการประชาสัมพันธ์กลุ่มผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ไปในตัว แต่หน่วยงานภาครัฐก็ยังขาดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานที่จะขับเคลื่อนด้านการสืบทอดภูมิปัญญาดังกล่าวอย่างเป็นระบบที่มีแบบแผนชัดเจน ที่สำคัญภาครัฐจำเป็นต้องมองเห็นความสำคัญและความจำเป็นต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าวแบบยั่งยืนด้วยการวางแผนระยะยาวที่ทำให้กลุ่มทอผ้าสามารถคงอยู่ต่อไปได้ ทั้งในแง่การสนับสนุนด้านงบประมาณ พื้นที่กลุ่มทอผ้าที่ถาวร และการให้ความรู้ใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทั้งหน่วยงานระดับท้องถิ่น อำเภอ จังหวัด ไปจนถึงระดับประเทศ

3.2) บ้าน ถือเป็นช่องทางในการสืบทอดวัฒนธรรมมาแต่อดีต เพราะการสืบทอดวัฒนธรรมมักเริ่มต้นที่บ้าน ชุมชนไทยพวนก็เช่นเดียวกัน บ้านคือจุดเริ่มต้นของการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวน เพราะการฟื้นฟูเริ่มต้นจากการที่แต่ละบ้านมีที่กระตุกของตนอยู่ จึงได้มีการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นกลุ่มทอผ้าขึ้นมาในปัจจุบัน ดังนั้นสำนักด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มจึงต้องหันกลับไปเริ่มต้นจากบ้านที่เป็นจุดกำเนิดของการสืบทอดวัฒนธรรม

3.3) วัด เป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมของชุมชนในการทำกิจกรรมของชุมชนด้านต่างๆ ดังนั้นการใช้พื้นที่วัดในการจัดตั้งกลุ่มผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมกับการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่ม ทั้งในด้านการเยี่ยมชมผลิตภัณฑ์จากผ้าทอมือ การสาธิตการทอผ้า การจัดกิจกรรมสอนการทอผ้า ซึ่งวัดพุทธมวงษาवास (บ้านใหม่) มีพื้นที่กว้างขวางสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมาก แต่ด้านพื้นที่การทอผ้าที่เป็นพื้นที่ถาวรและพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมกลุ่มทอผ้า หน่วยงานภาครัฐอาจต้องประสานกับทางวัดเพื่อพัฒนาเป็นพื้นที่ถาวรที่เหมาะสมมากกว่าปัจจุบัน

3.4) โรงเรียน ปัจจุบันการจะสร้างกลุ่มผู้สืบทอดวัฒนธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชน ด้วยการเพิ่มช่องทางการสืบทอดผ่านระบบการศึกษานับว่าเป็นช่องทางการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมแบบเป็นทางการที่ทำให้เด็กได้มีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะผ่านหลักสูตรท้องถิ่นศึกษา ความพยายามของโรงเรียนในชุมชน เช่น โรงเรียนปากพลีวิทยาคารยังร่วมมือกับทาง กศน. ส่งเด็กมาร่วมอบรมเรียนการทอผ้าหลายอย่าง ด้วย ซึ่งถือเป็นความพยายามที่จะสืบทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นให้อยู่ในจิตสำนึกของเด็กในท้องถิ่น ที่อย่างน้อยเด็กก็ได้สัมผัสกับวัฒนธรรมอย่างใกล้ชิดมากขึ้น และหากเด็กมีความสนใจและมีทักษะในการเรียนรู้ นอกจากจะเป็นการเพิ่มช่องทางอาชีพในอนาคตให้กับเด็กแล้วยังจะได้ผู้สืบทอดและสามารถเป็นผู้ถ่ายทอดต่อไปได้ในอนาคต แต่กระบวนการดังกล่าวอาจต้องใช้ระยะเวลาและต้องให้ความสนใจที่แน่วแน่ระหว่างชุมชนและหน่วยงานการศึกษาเพื่อให้เกิดผลสำเร็จ

3.5) การเชื่อมโยงระหว่างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านไทยพวนวัดฝั่งคลองและกลุ่มทอผ้าไทยพวน พิพิธภัณฑ์เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมไทยพวน เพราะพิพิธภัณฑ์จะเป็นแหล่งสะสมและเรียนรู้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาต่างๆ ของชุมชน ซึ่งจะช่วยให้การสูญหายของวัฒนธรรมลดน้อยลง แต่จุดอ่อนของพิพิธภัณฑ์คือ การจำลองวัฒนธรรมที่ไม่มีชีวิต แต่หากวัฒนธรรมนั้นได้มีชีวิตอยู่ในชีวิตประจำวัน การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมจะมีความมั่นคงและยั่งยืนมากกว่า การเชื่อมโยงพิพิธภัณฑ์ไทยพวนกับกลุ่มทอผ้าไทยพวนให้มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกัน ก็จะเป็นอีกช่องทางที่ทำให้เกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรมพวนปากพลีในภาพรวมไปพร้อมกัน

ช่องทางการอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมผ้าทอไทยพวนที่กล่าวมา ถือเป็นช่องทางที่จะทำให้

ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนได้รับการสืบทอดต่อไป แต่ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายและต้องอาศัยระยะเวลา ดังนั้นกระบวนการทางวัฒนธรรมจึงไม่อาจกำหนดระยะเวลาสิ้นสุดได้ แต่ต้องทำให้อยู่ในวิถีชีวิต วัฒนธรรมจึงจะส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นได้อย่างสมบูรณ์

สรุปผล

ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายก นับเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีคุณค่า ควรแก่การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรมในฐานะวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ที่ปรากฏล้วนแต่บ่งบอกถึงที่มา ความเชื่อ ทักษะ ความสามารถที่อยู่เบื้องหลังของกลุ่มคนที่สร้างผ้าได้เป็นอย่างดี ในขณะที่สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง ภูมิปัญญาที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ค่านิยมของคนที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัยก็ส่งผลกระทบต่อคุณค่าและความหมายของภูมิปัญญาที่เปลี่ยนแปลงไป การปรับตัวของภูมิปัญญาคือภาพสะท้อนของกระบวนการรองรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม เพื่อเป้าหมายให้ภูมิปัญญาของตนยังคงสามารถอยู่ต่อไปได้ ในด้านการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่พบว่า ปัญหาสำคัญที่เป็นอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญา คือ 1) ปัญหาด้านกลุ่มผู้ถ่ายทอดที่มีจำนวนน้อย และส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นปัญหาสำคัญของการสืบทอดวัฒนธรรม 2) ปัญหาด้านกลุ่มผู้สืบทอด ปัจจุบันกลุ่มผู้ถ่ายทอดและกลุ่มผู้สืบทอดคือกลุ่มคนเดียวกัน ในขณะที่กลุ่มเด็กและเยาวชนทั้งที่เป็นคนในชุมชนเอง หรือคนต่างชุมชนยังไม่เข้ามามีส่วนร่วม 3) ปัญหาด้านเนื้อหาวัฒนธรรม เนื่องจากการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไทยพวนบ้านใหม่มีการขาดช่วงไประยะหนึ่ง ซึ่งเพิ่มเริ่มกลับมาฟื้นฟูจริงจังในระยะ 10 กว่าปีที่ผ่านมา จึงอาจทำให้เนื้อหาของภูมิปัญญาอาจขาดความสมบูรณ์ไปบ้าง 4) ช่องทาง/พื้นที่ ในการสืบทอด ที่ปัจจุบันพื้นที่สำคัญในการสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าคือกลุ่มทอผ้าที่ถูกสร้างขึ้นมาจากการฟื้นฟูภูมิปัญญาในช่วงหลัง และช่องทางการสืบทอดผ่านพื้นที่บ้านก็หดหายไป อีกทั้งถึงแม้หน่วยงานราชการจะพยายามเข้ามาช่วยเหลือด้วยการสร้างช่องทางการสืบทอดภูมิปัญญาผ่านกิจกรรมต่างๆ แต่ก็ยังไม่มีความต่อเนื่องและขาดการบูรณาการทุกภาคส่วนที่ยั่งยืน สำหรับการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จำเป็นต้องไปเสริมสร้างความเข้มแข็งตรงจุดที่เป็นปัญหาหรืออุปสรรคดังที่กล่าวมา บนพื้นฐานของการสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนและการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและที่สำคัญคือเจ้าของวัฒนธรรม จึงจะทำให้ภูมิปัญญาผ้าทอไทยพวนบ้านใหม่ จังหวัดนครนายกสามารถคงอยู่ภายใต้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้ บทความนี้เป็นหนึ่งในตัวอย่างของปัญหาด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นที่อาจสูญหายในอนาคต ซึ่งทุกวัฒนธรรมล้วนมีปัญหากที่เป็นอุปสรรคต่อการสืบทอดวัฒนธรรม ดังนั้นเราจึงต้องรู้ว่าปัญหาของวัฒนธรรมอยู่ตรงไหน เราจึงจะสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งและแก้ปัญหาได้ตรงจุด

References

- Hongsuwan, Pathom. (2015). **The Way of Life Thai – Tai Hand – Woven**. Bangkok : Institute of Thai Studies, Chulalongkorn University.
- Kaewthep, Kanjana. (2006). **Primary of Folk Media Knowledge “Sue Poen Ban Sue San Suk”**. Bangkok : Thammasat University Press.
- Udon, Pipob, & Srisamut, Auttayut. (Eds.). (2013). **50 Words Unlock to ASEAN**. Bangkok : The Department of ASEAN Affairs, Ministry of Foreign Affairs.
- The Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (public organization). (2015). **Wat Fung Klong Folk Museum (Thai Phuan)**. Retrieved February 2, 2015 from http://www.sac.or.th/databases/museumdatabase/review_inside.php?id=865

Interview

- Junna, Sunan. (April 16, 2015). Interviewed by Hussadin, Areewan. Patum Wongsawat Temple, Nakhon Nayok province.
- Junna, Siriluk. (March 20, 2015). Interviewed by Hussadin, Areewan. Patum Wongsawat Temple, Nakhon Nayok province.
- Sangmanee, Sawitree. (March 22, 2015). Interviewed by Hussadin, Areewan. Pak Phli district office, Nakhon Nayok province.